

A sorozat első kötetéhez fűzött tájékoztatójában ezt írja Vajda: „Móra Ferenc összegyűjtött műveit kapja e sorozatban az olvasó. . . Arra még nem érett meg az idő, hogy összes műveinek kritikai kiadásával lépjünk a nyilvánosság elé, de azt már parancsolóan követeli, hogy legalábbis előkészítsük ezt a munkát.”

Ezt elősegítendő számolok be egy romlott szövegrész helyreállítására végzett munkám eredményéről.

A sorozat első kötetében olvasható *A Sándor körül* című, — sajnos — félbemaradt t árcsorozatot. Ennek második fejezetében arról ír Móra, hogy a Szeged-környéki betyárvilág felszámolásánál „Rádayra szükség volt, neve miatt is, szeplőtlen karaktere miatt is; a kormány tudta róla, hogy őt se fenyegetődzés, se szép szó, se asszonycsók, se annál is kísértőbb asszonysírás le nem veszi a lábáról. Erre mind fel kellett készülni, mert sok szóbeszéd volt arról, hogy nagyon tekintélyes alföldi birtokosok, kasté-lyos urak kezére járnak Sándornak, mégpedig egészen önzetlen rajongásból.”

A mű egész szelleme, Mórának *A „Sándor” emléke körül* című, a *Világ*-ban korábban megjelent írása, általában Móra stílusa, valamint az, amit a Rózsa Sándor-ügyről kortársi feljegyzésekből tudni lehet, arra a következtetésre juttatott, hogy az idézett rész utolsó mondatából egy *nem* szócska valahogy kimaradt, s a mondatnak így kellene hangoznia: mégpedig nem egészen önzetlen rajongásból.

A Sándor körül első alkalommal a *Magyar Hírlap* hasábjain jelent meg. A lap 1933 június 25-i száma közölte a második fejezetet, s itt — mint meggyőződtem róla — a kérdéses szövegrészben csakugyan szerepel a *nem* szócska.

Mivel egyrészt az értelem is követeli ezt a szócskát, hisz a mondat anélkül fonákja önmagának, másrészt ez a közlés még a szerző életében történt, elfogadhatjuk, hogy a helyes szöveg ez.

A mű következő kiadása is így jelent meg (*Nyíl regényűjság*, 1934 május 31.), nyilván a *Magyar Hírlap*ban megjelent szöveget vették át, de már az ezt követő — az ismert sötét-kék Móra-sorozat *Parasztjaim* című kötete — hibásan.

Rónai Máriának a *Literatura* 1934 február 15-i számában megjelent, *Utolsó interjú Móra Ferencsel* című írásából tudjuk, hogy a kötet anyagát még a szerző állította össze, nyilván újságkivágások alapján. A megjelenésre azonban csak 1935-ben került sor, s közben valahogy becsúszott a hiba, valószínűleg a nyomdában. Tekintve azonban az interjúban foglaltakat, eddig a *Parasztjaim*ban megjelent szöveget vették hitelesnek, s a további kiadások szövege is ezt követte.

A Sándor körül ezután — tudtommal — még ötször jelent meg, kétszer a kék sorozat *Parasztjaim* kötete újabb kiadásaiban — ezek feltehetőleg az első szedéséről nyomódtak, a hiba legalábbis ezekben is megvan — azután a Dr. Áchim András Könyvkiadó kiadásában, Budapesten, 1942-ben (Százszekrek könyve sorozat), majd a Révai regénykönyvtár IX.-ik köteteként, 1943-ban, és most a Magvető sorozatában, mindháromszor a *Parasztjaim*ban megjelent szöveg szerint.

A mű kézírata a család feltevése szerint vagy már a szerkesztőségben, vagy később elkallódott, de azt hiszem a bizonyítás anélkül is helyt álló.

Remélhetőleg megérik az idő Móra Ferenc munkásságának kritikai kiadására is, és annak hitelességét a fenti adattal is sikerül elősegíteni.

KOLTA FERENC

ISTVÁNFFY MIKLÓS ISMERETLEN LEVELE

A szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum rendezetlen anyagában rábukkantam Istvánffy Miklósnak, a XVI. század jeles történétírójának és költőjének eddig ismeretlen levelére. Istvánffy Miklós édesapja, Istvánffy Pál, a *Volter és Grizeldis* című széphistória szerzője, Baranya megyei nemes volt, s Ferdinánd király bizalmas embereként néhány évet Szigetváron töltött. Miklós is ott élte gyermekéveit, s külföldi tanulmányainak befejezte után Szigetváron járta a vitézi iskolát is, Zrínyi Miklós mellett. Érthető, hogy élete végéig sok szál fűzte Szigethez. A most talált levél is igazolja ezt.

A levél 1598. augusztus 10-én kelt Erdélyben, Gyulafehérvárott. Istvánffy Miklós 1598 tavaszán Rudolf király egyik biztosaként érkezett Erdélybe. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem ugyanis egyezséget kötött Rudolfal, amelynek értelmében elismerte a magyar

király felsőbbségét, továbbá a Habsburgok örökösödési jogát Erdélyre is arra az esetre, ha az erdélyi fejedelem családja kihal, a király viszont elismerte Báthory örökösödési jogait Erdélyre, s megígérte, hogy egyik unokahúgát hozzá adja feleségül.

A megállapodás értelmében a házasság létre is jött Báthory Zsigmond és Mária Krisztina főhercegnő között, de igen szerencsétlennek bizonyult. Az amúgy is szeszélyes fejedelem valósággal lelki beteggé vált. Végül is elhatározta, hogy felbontja a házasságot, s ennek következményeként, a megállapodáshoz híven, átadja országát Rudolfnak. 1598 áprilisában tehát elhagyta Erdélyt, a király pedig három biztost küldött, hogy az országot Miksa főherceg számára átvegyék. A három királyi biztos egyike volt Istvánffy Miklós.¹

Ezekkel az eseményekkel függ össze a Gyulafehérváron írt levél. Számunkra elsősorban azért jelentős, mert fényt vet ennek a nagyon komolyhangú írónak derűs, kedves emberi arcára, kedélyes egyéniségére és emberiségére: előkelő helyzete, jelentős királyi megbízatása ellenére is meleg barátságban marad „Mihály úr”-ral, a szakáccsal, tréfásan üzeni neki, hogy fiatal feleséget visz a számára, csak pusztítsa el az öregecskét; viszont komoly szemrehányásokat tesz komájának, akinek a levelet írta, mert megbotoztatta és bilincsekbe verette Istvánffy egyik jobbágját. Figyelemre méltó az a tisztelteljes hang, amellyel Zrínyi grófról ír, arról, hogy nem szűnik meg „dicséretét zengeni” Erdélyben sem, valamint az a megjegyzése is, hogy a grófnak Erdélyben sok barátja és jóakarója van.

A levél címzése:

Egregio domino Volfgango Druskocy, illustrissimi domini comitis de Zrinio familiari, etc., domino et compatri honorando.

Betű szerinti szövege a következő:

Egregie domine et amice ac compater observande. Salutem et servicii mei commendationem. Ea, quae Dominatio Vestra Egregia mihi ex Ozal scripsit, accipi et intellex simul cum literis domini Michaelis magistri coquorum olim domini comitis de Mansfeld, nunc vero domini comitis de Zrinio, quas satis risimus, et videbar esse vobiscum in Chaktornia. Scripsi domino comiti etiam modo de rebus, quae sunt hic, sed, quia raro scribit, nescio, an meas accipit. Quod mei memores estis, gratum mihi est, neque ego desino, quando est occasio, sermonem de laudibus domini comitis facere in hac provincia, in qua etiam multos habet amicos et benevolos. Ego vix expecto, ut vos videam. Fortassis dabitur in finem Septembris. Nescio, quid vos ibi facitis. Nos hic habemus dominos Tartaros et alios barbaros, cum quibus bona tractamus si fieri potest². Domino Malekocy commendet servicia³, domino quoque Gerecy et Gregorio Laczkovich. Alia (sic!) Farkas iam est in castris, iam melius concordat vobiscum. Dominus Tahy heri visus est mihi in castris, sed iterum vexatur colica. Domino Andreae Miley servicia mea commendat, rogo. Libera nos domine a cataphractis Calinociensibus et aliis. Nunc scripsi literas ad generalem Sclavoniae vendendo ei caudas vulpinae, ut mihi ibi, si fieri potest, parcat; quod certe esset dignum, quandoquidem ego nunc pro vobis omnibus laboro. Az kis úrnak kegyelmed nagy szolgálatomat mondja és asszonyomnak ő nagyságának azokképpen. Hoffkircher, az ki exul ex Austria, itt vagyon és egészségibe vagyon.⁴ Vellem scire, an aliquid tentabunt Stiriacii contra Turcas. Questo scribat Dominatio Vestra Egregia. Domino Petro Drascovich mea servicia commendet.⁵ Habebamus his magnos calores, sed iam plueret incepit, et est aura frigidior. Servitores, qui cum Tahy huc venerant, satis male sunt. Petro Soti deddimus ad 4 equos Lippae stipendium et auxilium de tritico et officiolatum villae, quod feci pro domino Malekocy. Domino quoque Praschioczy me Dominatio Vestra Egregia commendabit. Coco Michaeli dicat, quod adducam illi iuvenem uxorem ex Transsilvania, interea occidat illum vetulam. De domino Bathiany scribat Dominatio Vestra Egregia, vellem illi omnem felicitatem. Felicissime valeat. Albae, 10. Augusti 1598.

N. Istvánffy vester frater.

¹ Istvánffy Miklós erdélyi tevékenységéről l. bővebben Holub József: *Istvánffy Miklós históriája hadtörténelmi szempontból* című műve 29. lapjától. (Szekszárd, 1909. Művelődéstörténeti értekezések, 35. sz.)

² Vö.: Holub l. m. 31. l.

³ A levélben említett személyek Istvánffy dunántúli ismerősei, barátai. A Malekóczy családdal pl. később rokonságba is került: Erzsébet nevű unokáját Malekóczy Miklós vette el feleségül. (L. Holub: *A Kísasszonyfalvi Istvánffy család*. Különnyomat a *Turul* 1909. évfolyama 3. füzetéből, 120. l.)

⁴ A latin szövegbe beleszórt két magyar mondat.

⁵ Istvánffy Miklósnak közeli kapcsolatai voltak a Draskovich családdal. Draskovich Györggyel már Padovában barátságot kötött, amikor ott együtt tanultak (Holub: *Istvánffy Miklós históriája hadtörténelmi szempontból*, 16. l.), Éva nevű leányát pedig Draskovich János vette feleségül. (Holub: *A Kísasszonyfalvi Istvánffy-család*, 122. l.)

A levélhez utóiratot is írt:

Dicunt, quod Dominatio Vestra Egregia fecit unum meum colonum tribus baculis expicere et compendibus.⁶ Ista ne est compaternitas et fraternitas!⁷

A levéllel kapcsolatban még csak annyit, hogy néhány napra a megírása után, augusztus 14-én Báthory Zsigmond megmondolta a dolgot, váratlanul visszatért erdélyi trónjára, a királyi biztosokat elfogatta és fogvatartotta mindaddig, amíg kincses szekereit s embereit a Habsburgoktól vissza nem kapta. Istvánffy szeptember 23-án indulhatott útnak hazafelé. Bár megbízatása így kellemetlenül és sikertelenül végződött, megérkezése után mégis nagy jutalmat kapott: főajtóállómesterré lett (ianitorium regalium magister), s feladata búzgó végzéséért a király teljesítette régi óhaját: beleegyezett leányai fiúsításába, sőt megadta birtokaira a szabad rendelkezési jogot is.⁸

FENYŐ ISTVÁN

KIHAGYOTT RÉSZLETEK KISFALUDY SÁNDOR NAPLÓJÁBÓL

Kisfaludy Sándor 1796. március 6-án indult el többbedmagával Milánó felé, ahová a császári parancs büntetésből helyezte. Útján az első naptól kezdve naplót vezetett, majd ezt a megérkezése után is folytatta, sőt francia fogságának számára emlékezetes időszakát is megörökítette. Ez a napló — melynek adatai megvilágítják a *Himfy szerelmei* genezisét — sokáig kéziratban lappangott; csak 1883-ban adta ki Kisfaludy Á. Béla. (*Kisfaludy Társaság Évtáplaja*, Új folyam, 18. köt. 1883. 166—278. l.) A mű kiadója teológiai tanár volt a budapesti egyetemen, s mivel Kisfaludy naplójában bőven fordulnak elő egyházellenes megjegyzések és erotikus részletek, nem átalított aa szöveget megcsonkítva, e részek elhagyásával adni ki, sőt a legélesebb kitételeket a kéziratban fekete tintával felismerhetetlenné tenni. Angyal Dávid nyolckötetes szövegkritikai kiadása a *Naplót* később nem a kézirat, hanem az első szövegpublikáció alapján közölte. (K. S.: — *Minden Munkái* Bp. 1892—93. VII. k. 213—374. l.) Így Kisfaludy Sándor *Napló és irantzia jogságom* c. munkájának szövegközléseiből mindmáig hiányoznak az említett egyházellenes részletek. Az egyik kiadatlan szövegrész — az augusztus 10-i, amely a szerelemről, mint költői témáról szól — a *Kesergő szerelem* kelet-

⁶ Istvánffy humanizmusára jellemző, hogy jobbágynak megbotoztatása mennyire foglalkoztatta még Erdélyben is. A *Történelmi Tár* 1893. évfolyamában Szerémi közzétett néhány Istvánffy-levelet *A Draskovichok trakostyáni levéltárából* címmel. A levelek közül az egyiket Istvánffy leányának, Évának írta, ugyancsak Gyulafehérvárott, július 16-án, tehát egy hónappal a most közölt levél előtt, mégpedig magyar nyelven. Ebben is említi az esetet: „Musconi Farkasra panaszkodnak, hogy egy jobbágyomat vasba verette és megpalcázta, kit az jó komántul nem vártam volna.” (I. m. 358. l.) Szerémi egyébként helytelenül olvasta a nevet Musconi-nak; a most talált levélen pontosan olvasható a név: Druskoczy. Istvánffy különben Druskoczy Farkast történelmében is emlegeti, mégpedig mint „adolescens clarus”-t, Sziszek 1593. évi 3. ostromával kapcsolatban. (L. 1662-i kiadás XXVII, p. 603.)

⁷ A levél teljes magyar fordítása:

Nemzetes Druskoczy Farkas úrnak, Zrínyi gróf úr familiárisának (főemberszolgájának) stb., komámuramnak. Nemzetes uram és barátom és tisztelt komám! Fogadja üdvözetemet és szolgálatom ajánlását. Amiket Nemzetes Uraságod nekem Ozalyból írt, megkaptam és megértettem Mihály úrnak, régen Mansfeld gróf úr, most pedig Zrínyi gróf úr szakácmesterének levelével együtt, melyeken eleget nevetünk, és nekem úgy tűnt, hogy Kegyelmetekkel együtt vagyok Csáktornyan. Az inémt írtam a gróf úrnak is az itteni dolgokról, de mivel ritkán ír, nem tudom, levelemet megkapja-e. Kedves dolog számomra, hogy emlékeztek rám, és, amikor alkalom kínálkozik, nem is szűnök meg a gróf úr dicséretét zengeni ebben a provinciában, amelyben ugyancsak sok barátja és jóakarója van. Alig várom, hogy Kegyelmeteket lássam. Talán szeptember végén lehetőség nyílik rá. Nem tudom, mit csinál Kegyelmed ott. Nálunk itt tatár és más barbár urak vannak, akikkel igyekszünk jó eredménnyel tárgyalni, ha lehet. Malekoczy uramnak ajánlja szolgálataimat, Gereczy és Laczkovich Gergely uraiméknak ugyancsak. Egyébként Farkas már a táborban van, már jobban egyetért velünk. Tahy uramat tegnap a táborban láttam, de ismét kólika gyötéri. Kérem, ajánlja szolgálatait Miley András uramnak. Szabadíts meg bennünket Uram, a calinociai vasasoktól és másoktól. Most írtam levelet Szlavonia generalisának a róka farkak eladása ügyében, hogy ott, ha lehetséges, legyen kiméletes irányomban; ez igazán illő lenne, hiszen én most mindnyájatokért fáradozom. „Az kis úrnak kegyelmed nagy szolgálatomat mondja és asszonyomnak önagyságának azonképpen. Hoffkircher, az ki exul ex Austria, itt vagyok és egészségre vagyok.” Szeretném tudni, vajon megkísérlednek-e valakit a stíriaiak a törökök ellen. Kérem, írjon Nemzetes Uraságod. Draskovich Péter uramnak ajánlja szolgálataimat. Itt nagy melegek voltak, de már elkezdett esni, és a levegő is hűvösebb. A servitorok (katonák), akik Tahival jöttek, eléggé rosszul vannak. Söti Péternek négy lóra zsoldot adtunk, továbbá gabonasegélyt és a falu tisztartóságát; ezt Malekoczy úr kedvéért tettem. Prashoczy uramnak is ajánljon engem Nemzetes Uraságod. Mihály szakácsnak mondja meg, hogy viszek neki Erdélyből fiatal feleséget, közben pusztítsa el azt a vén banyát. Bathiány úrról is írjon Nemzetes Uraságod, sok szerencsét kívánok neki. Eljén boldogan! Gyulafehérvárott, 1598. augusztus 10.

Atyafia N. Isthuanffy.

Azt mondják, Nemzetes Uraságod egyik jobbágyomra három botot veretett és bilincses verette. Vajon kaphozhat az atyafihoz illő eljárás-e ez!

⁸ L. Holub: *Istvánffy Miklós történelmi szempontból*, 33. l.